

Ana Hatlarıyla
**Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun
Sorunları ve Çözüm Yolları**

Prof. Dr. Mehmet Saray

Tarihçi
Kitabeviş

Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör: Hadiye Yılmaz

Sayfa tasarımı: Güler Kızılelma

Kapak tasarımı: Kolektif Atölye

Birinci baskı: Mayıs 2011, İstanbul

Boyutlar: 13.5 x 21 cm

Sayfa sayısı: 152

ISBN: 978-605-61533-6-5

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL

Tel: 0216 418 68 86

GSM: 0530 370 74 11

E-posta: info@tarihcikitabevi.com

Ana Hatlarıyla
**DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'NUN
SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI**

PROF. DR. MEHMET SARAY

Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
I. İSLAMİYET'TEN ÖNCE ANADOLU'DA YAŞAYAN KAVİMLER	13
II. İSLAMİYET'TEN SONRA ANADOLU VE TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞMELERİ	19
III. KÜRT ADININ VE KÜRT SORUNU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI	25
IV. EMPERYALİST DEVLETLERİN KÜRTLERİ TÜRKİYE ALEYHİNE KİŞKİRTMAYA BAŞLAMALARI	31
V. ATATÜRK, KÜRTLER VE MİLLİ MÜCADELE	37
VI. CUMHURİYET HÜKÜMETLERİNİN DOĞU ANADOLU'YU KALKINDIRMADA GÖSTERDİĞİ İHMALLER VE YANLIŞLIKLAR	49
A. Dış Mihrakların Kışkırtmaları Nedeniyle Doğu Anadolu'da Halkın Emniyeti ve Birliği Sağlanamadı	49
B. Cumhuriyet Hükümetleri Doğu Anadolu'da Ne Miktarda Kamu Yatırımları Yaptı?	55

C. Doğu Anadolu Vilayetlerinde Yeterli Yatırım Yapılmadı	60
D. Atatürk Duruma Nasıl Müdahale Etti?	62
E. Cumhuriyet Hükümetleri Toprak Reformu'nu Programlarına Almalarına Rağmen Uygulamadı	80
F. Cumhuriyet Hükümetleri Eğitimde Başarılı Olamadılar	85
G. Cumhuriyet Hükümetlerinin Başarısızlığında Aşiret Reisleri (Ağaları) ve Şeyhler Menfi Rol Oynadı	95
H. PKK'yı Sovyetler Kourdurdu	101
I. Kürt Sorunu'nu Halletmek İçin PKK Terörü Çıkış Yolu Değildir	105
İ. Türkiye'de Hak ve Özgürlükler Bilinmiyor, Yasalar Uygulanmıyor	109
J. Bölücü Terörü Dış Mihraklar Destekledi	112
K. Çözüm Yolu Nedir?	116
L. Avrupa Birliği Ülkeleri ile ABD Yetkililerinin "Kürtler İçin Siyasi ve Kültürel Haklar Verilmeli" Tezine Karşı Verilecek Cevap	123
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	129
DİZİN	137

Prof. Dr. Mehmet Saray. 1942'de Afyon'un Dinar kazasında doğdu. 1966'da İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 1968-1978 yılları arasında doktora çalışması nedeniyle İngiltere'de bulunan Saray, "The Turkmens in the Age of Imperialism" adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. "Rus İşgali Döneminde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)" adlı teziyle 1983'te doçentlik, "Afganistan ve Türkler" adlı teziyle de 1988'de profesörlük unvanlarını aldı.

1995'te Atatürk Araştırma Merkezi Bilim Kurulu Asli Üyeliği'ne seçilen Prof. Dr. Mehmet Saray, Mayıs 1992-Ekim 1996 tarihleri arasında T.C. Dışişleri Bakanlığı'nda Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik Başkanlık görevinde bulundu. Bu görevi esnasında Türk Cumhuriyetleri bilim adamları ile birlikte hazırlanan "Ortak Türk Edebiyatı", "Ortak Türk Tarihi", "Ortak Türk Sözlüğü" ve "Ortak Türk Alfabesi" projelerini yürüttü. 2006 yılında Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı oldu.

İngilizce ve Rusça bilen Prof. Dr. Mehmet Saray, İstanbul Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti ve Yeni Türk Cumhuriyetleri tarihleri üzerine dersler vermiştir. Yazarın çok sayıda Türkçe ve İngilizce eseri yayınlanmıştır.

ÖNSÖZ

19. yüzyılın son çeyreğinde, Azerbeycan'da ve Osmanlı idaresindeki Arap topraklarında petrolün varlığının tespiti, Batılı sömürgeci devletlerden İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya'yı bu coğrafyada planlar yapmaya sevk etmişti. Bu devletler, I. Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye'yi aralarında paylaşmışlar, Türkiye'ye yönelik başlattıkları çok yönlü saldırıyı kamuoylarına kabul ettirebilmek için Türkler aleyhinde büyük bir kötüleme kampanyası başlatmışlardı. Osmanlı idaresinin son dönemlerinde başlayan Türkiye'yi bölme gayretlerinin, Atatürk önderliğinde kazanılan Milli Mücadele'ye ve Lozan Barış Antlaşması'na rağmen, bugün hâlâ devam ettiğini görmek son derece düşündürücüdür.

Bir zamanlar Ermenileri ve Rumları maşa olarak kullanan dış mihraklar, o ikiliye şimdi de Kürt kardeşlerimizi ilave etmek istemektedirler. Dün olduğu gibi bugün de bu üç komşu halkı Türkiye aleyhinde kışkırtan devletlerin adlarının aynı olduğunu görüyoruz. Bunlar; Rusya, İngiltere, Fransa, ABD ve Almanya'dır. Ezeli rakibimiz Rusya'yı bir kenara bırakırsak, diğer devletlerle altmış yıla yakın bir süredir NATO müttefikliği yapmakta-

yız. Mütteliklerin birbirleri aleyhinde bulunmaları, en azından ahlaken doğru olmamakla birlikte, Türkiye maalesef böyle ikiyüzlü dostlarla işbirliği yapmak durumunda kalmıştır. Bu devletlere Yunanistan, Ermenistan ve bir zamanlar Suriye'nin haksız ve düşmanca tavırları da eklenince, dost ve komşu bildiğimiz bu ülkelere son derece dikkat etmemiz ve politikalarını analiz etmemiz gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Fakat bu devletlerin Türkiye siyasetleri ile ilgili ne bir araştırma birikimimiz ne de halkımızı bilgilendirecek yeterli yayınıımız vardır. Bu bilgi eksikliği nedeniyle, kamu baskısı olmadığından, hükümetlerimiz bu ülkelere yönelik gerçekçi politikalar üretememiş ve uygulayamamıştır. Her şeye rağmen mevcut eksiklikleri gidermek ve doğru politikaların uygulanmasını sağlamak, bu ülkenin tarihçilerinin ve sosyal bilimcilerinin boynunun borcudur ve bu borç, en kısa zamanda ödenmelidir.

Atatürk Araştırma Merkezi, biraz gecikerek de olsa, bu konuda yapılan iki araştırmayı neşretti. 1927-1960 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yapılan kamu yatırımları ve harcamalarını anlatan bu çalışmalar, tam ihtiyacı karşılamasa da bu dönemle ilgili bilgi eksikliğini asgari ölçüde gidermiştir. 1960'tan günümüze kadar olan dönem için Atatürk Araştırma Merkezi yeni bir çalışma başlatmış bulunmaktadır. Dileğimiz, bu çalışmanın en kısa zamanda tamamlanması ve konu ile ilgili kirli bilgi akışını durdurmasıdır.

Bu küçük araştırmada gerçekler objektif bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluş yılların-

dan itibaren hükümetler başta güvenlik, bayındırlık hizmetleri olmak üzere adalet, milli eğitim, sağlık, tarım ve diyanet alanlarında Doğu ve Güneydoğu Bölgelerine her yıl artan miktarda yatırım yapmıştır. Fakat bu alanlarda hizmet verilirken halkı kucaklayan idarecileri o bölgeye gönderme ve bölgenin feodal yapısını değiştirmede başarılı olunamamıştır. Bölgenin iktisadi kalkınması için yapılan yatırımlardan bir netice alınamamıştır. Bunun en büyük nedeni hem yatırımların gerçekçi bir şekilde yapılmaması, hem de yatırımların akıbetinin ne olduğu üzerinde durulmamasıdır.

Çözüm için söylenecek çok söz olmakla birlikte şu gerçekçi programın uygulanması yeterli olacaktır: Atatürk, Cumhuriyeti kurduktan sonra bu ülke halkının **cehaletten ve fakirlikten** kurtulması için büyük mücadele vermişti. Aynı mücadelenin, günün şartlarına göre, bölgede ciddi bir şekilde uygulanması halinde orada yaşayan insanların dertleri büyük ölçüde halledilecektir.

Biraz gecikmiş olsa da devlet, bölgede feodal yapıyı, yani Ağalık ve Şeyhlik sistemini ortadan kaldırmalıdır. Bunu zamanında yapmadığı için devlet Kürt kökenli vatandaşlarımızdan, maddi ve manevi kayıplara sebep olduğu için de bütün milletten özür dilemelidir. Hem bölgede hem de Türkiye çapında bir eğitim seferberliği ilan edip okuma yazma bilmeyen insan bırakmamalıdır. Meslek sahibi olmayan insanlara bir meslek öğretmeli ve onların iş kurmalarına yardımcı olmalıdır. Bölgede ve ülke çapında nüfus programlaması yapılmalı, birden fazla kadınla yaşayanlara ağır ceza verilmelidir. Devletin resmi

dili olan Türkçe herkese iyi öğreilmeli, anadili Türkçe olmayan vatandaşlara da, anadillerini unutmamaları için devlet tarafından "Kardeş Diller" adı altında resmi kurs veya dil öğretim merkezleri açılmalıdır.

Prof. Dr. Mehmet Saray
1992-2010, İstanbul

– V –

**MUSTAFA KEMAL PAŞA,
KÜRTLER VE MİLLİ MÜCADELE**

Milli Mücadele yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde İngiliz ve Fransızların kışkırtması ile bazı Kürt aşiretleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını önemli ölçüde rahatsız etmişlerdi. Fakat gerçekte, Kürt halkının çoğunluğu başta olmak üzere Doğu Anadolu halkının büyük kısmı Mustafa Kemal Paşa ve onun başlattığı Milli Mücadele'ye destek vermişlerdir.

Çanakkale'de yarattığı destanlardan ve kahramanlıklardan sonra Mustafa Kemal Paşa, 16. Kolordu Komutanı olarak 1916 yazında Doğu Cephesi'ne tayin edilmişti. Fakat o gelmeden önce Ruslar, Sarıkamış'ta kazandıkları başarıdan sonra ileri harekate devam etmiş önce Van'ı, sonra da Muş ve Bitlis'i işgal etmişlerdi. Bitlis ve Muş, Doğu Anadolu'da stratejik bir konuma sahipti. Bu iki şehrin düşman elinde kalması, bölgenin emniyeti için son derece tehlikeli idi. Bu durumu gören Mustafa Kemal Paşa, gerekli hazırlıkları yaparak emrindeki birliklerle Ruslara hücum etmiştir. Türk kuvvetleri ile Rus kuvvetleri arasındaki çarpışmalar 1-8 Ağustos 1916 tarihleri arasında devam etmiş ve bu mücadelenin sonunda Türk

kuvvetleri Rusları yenerek Muş ve Bitlis'i düşman işgalinden kurtarmıştır.¹ Muş ve Bitlis'in kurtuluşu, Türk Genelkurmayı'nda büyük sevinçle karşılanmış, 16. Kolordu Komutanı M. Kemal Paşa kazandığı zaferden dolayı altın kılıçlı imtiyaz madalyası ile ödüllendirilerek 2. Ordu Komutanlığı'na atanmıştır.² Bitlis ve Muş'un düşman işgalinden kurtarılması halk arasında sevinçle karşılanmış ve halkın düşman işgaline karşı vereceği Milli Mücadele için maneviyatını yükseltmiştir.

Çanakkale'deki zaferleri ile bütün vatan sathında kahramanlığı yayılmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın Doğu'da kazandığı bu zafer, bölge halkının kendisine hayranlık duymasını sağlamıştır. Bundan istifade eden Mustafa Kemal Paşa, halkla ve aşiret reisleriyle dostane ilişkiler kurmuştur. Bir müddet sonra Diyabakır ve Silvan'da bulunan 2. Ordu Komutanlığı'na tayin edilen Mustafa Kemal Paşa, orada kaldığı süre içinde hem aşiret reisleriyle, hem de halkla dostane ilişkilerini en yüksek seviyeye getirmiştir.

Kazandığı askeri başarılarından sonra Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu vazifede iken I. Dünya Savaşı

1 İzzettin Çalışlar, *Atatürk'le İki Buçuk Yıl*, Yayına Hazırlayan: İ Çalışlar ve İ. Görgülü, YKY, İstanbul, 1983, s.119. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, c.II, 2. Kısım Kafkas Cephesi, 2. Ordu Harekatı 1916-1918, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Seri No: 3, Ankara, 1978, s.172-173.

2 M.T. Serdar, "Milli Mücadele'de Bitlis", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII, Ankara, 1996, s.549; A. Uluçam, "Milli Mücadelede Atatürk ve Doğu Güneydoğu Anadolu", *Cumhuriyetin 75. Yıl Dönümünde 13-14 Ekim 1998 Tarihlerinde Şırnak ve Cizre'de Yapılan Konferansta Verilen Tebliğ*, s.59.

sonra ermiş ve Mondros Mütarekesi imzalanmıştı. İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarıyla gerekli istişareleri yaptıktan sonra, geniş yetkileri olan müfettişlik vazifesi ile gittiği Samsun'da Milli Mücadele'yi fiilen başlatmıştır. Erzurum ve Sivas Kongrelerini yaparken Mustafa Kemal Paşa dostluk ilişkileri kurduğu Kürt aşiret reislerinin önde gelenlerini bu Kongrelere davet ederek onlarla birlikte Milli Mücadele'yi başlatmıştır. Kısaca, Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin mali desteğini alan bir kısım Kürt aşiret reisleri dışında, Kürt halkının büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir.

Bu arada Doğu ve Güneydoğu halkı batıda başlayan düşman işgaline karşı vatanına ve milletine bağlılığını göstermiş, İzmir'in Yunanlılar tarafından, İstanbul'un İngilizler ile Fransızlar tarafından, Güney ve Güneydoğu vilayetlerinin de İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilmesine sert tepki göstermiştir. Diyarbakır'da, Silvan'da, Bitlis'te ve Elazığ'da yapılan mitinglere, 7'den 70'e bütün halk katılmış ve bu işgalleri protesto etmişlerdir. Düşman işgallerini protesto eylemlerinin en muhteşemi Diyarbakır'da yapılmıştır. On binlerce Diyarbakırlı, 22 Mayıs 1919 günü Eski Belediye Binası önünde toplanmış, İzmir'in işgalini şiddetle protesto etmiştir. Damat Ferit Paşa'nın, "Şark Vilayetleri'nde Muhtar Bir Ermenistan" oluşturulacağı şeklindeki açıklamasına son derece kızan Diyarbakırlılar, mitingin bitiminde Damat Ferit Paşa'ya çektikleri protesto telgrafında şu ifadelerle yer vermişlerdir:

*"Vilayat-ı şarkıyye Arnavut Babanızdan Kalmış Mülki mevrusunuz değildir ki, Ermenilere peşkeş çekiyorsunuz."*³

Silvan'da yapılan mitingde ise, işgal kuvvetleri ile Amerikan temsilcilerine hitaben bir telgraf gönderilmiş ve bu telgrafta şu hususlar dile getirilmiştir:

*"İnsanlık ve adalalete büsbütün aykırı gördüğümüz bu harekete gerek adalet sever devletlerin ve gerekse bütün İslam unsurların kayıtsız kalamayacağı fikrini bildirmekle birlikte Osmanlı vatani bölünme ve ayrılma kabul etmeyen ve 600 yıl'dan beri Osmanlı vatani olan ve Osmanlılar ile birlikte çeşitli tecavüzlere uğrayan İzmir'imizin bir karış toprağını bile ziyana razı olamayacağımızın bütün medeniyet alemine acılı kalbimize tercüman olarak tebliğine aracı olmanızı ve İtilaf Devletleri'nin de bu hususa adaletle bakmalarını 30.000 nüfus adına rica ve talep eyleriz."*⁴

Irak, Suriye ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinin İngiliz işgaline uğraması ve bir müddet sonra Suriye ve Güneydoğu'nun Fransız işgaline devredilmesinde hem doğu, hem de güney vilayetlerinde yapılan mitinglerle protesto edilmiştir. İngiliz ve Fransız yetkililerine protesto mektubu gönderen vilayetlerin başında Antep, Mardin, Viranşehir, Kilis, Nusaybin, Urfa, Elbistan, Dersim,

³ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI, Ankara, 1995, s.419.

⁴ Şahingöz, *a.g.m.*, s.419-420.

Siverek, Silvan ve Siirt vilayeti gelmektedir. 13 Kasım 1918'den itibaren fiili işgal altında bulunan İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgal altına alınması bütün Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi doğu ve güneydoğu vilayetlerinde de tepki ile karşılanmış, İstanbul'un işgal edilmesinin İslam milleti ve Türklerin imhasına yönelik bir hareket olacağı ve kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.⁵ İstanbul'un düşman işgaline uğraması, bütün memleket sathında büyük heyecana neden olmuştu. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gürün Kazası'nda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 18 Mart 1920'de işgal kuvvetlerine şu telgrafı gönderdiğini görüyoruz:

*"İşgal, Osmanlı Milleti'nin haklarını ve istiklalini müdafaa hususundaki azim ve imanına hiçbir tesir hasıl etmeyecektir. Yalnız medeni milletler bu te-cavüzü kabul etmekle büyük bir tarihi mesuliyetin altına girmiş olacaktırlar."*⁶

20 Mart 1920'de Bitlis halkı adına Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziye Reisi İsmail Bey imzasıyla İstanbul'u işgal edenlere şu telgraf gönderilmiştir: *"Ehli salip, zulüm ve kötülükle uğursuz çağları tekrar canlandırmaya çalışıyor."* Telgrafta ayrıca bugünden itibaren varlıklarını korumak için mücadeleye karar verdiklerini belirterek bütün Osmanlı milletini de bu dini ve vatani vazifeye davet ettiklerini bildirirler.⁷ İstanbul'un işgalini

⁵ Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, 1919-1938, c.1, Ankara, 1973, s.347-355.

⁶ Şahingöz a.g.m., s.429.

⁷ Şahingöz, a.g.m., s.430.

protesto eden Dersim (Tunceli) halkı adına Belediye Reisi Cemil Bey bölgedeki aşiret reisleri ile istişare ettikten sonra gönderdikleri mektupta, "*Hürriyet, Milliyet, Vatanperverlik ve İstiklal esaslarına darbe teşkil eden bu çirkin işgali ve tecavüzü protesto ederek*" haklarının korunmasını istemiştir.⁸

Halkın birlik ve kardeşlik duygularıyla Mustafa Kemal Paşa etrafında toplandığını ve vatanlarını el birliği ile savunduklarını gören İngilizlerin bazı Kürt aşiret reislerini parayla satın aldığını ve silah yardımı ile isyana teşvik ettiklerini görüyoruz. Milli birliğimizi bozmak isteyen İngilizlerden aldığı yardım ile Midyat çevresindeki aşiretlerden birinin reisi olan Ali Batı, 1919 Mayıs'ında isyan etmiş ise de bu isyan kolayca bastırılmıştır. Fakat Milli Mücadele'yi yürütenlerin kabul etmediği Sevr Antlaşması hükümlerine göre Batılı devletlerin bir Kürdistan Devleti'nin kurulabileceğini belirtmesi üzerine İngilizlerin kur-

8 Mustafa Kemal Paşa'nın Doğu ve Güneydoğu'da yaptığı çalışmalar ile bölge halkının kendisini nasıl desteklediği ve düşman işgaline karşı nasıl tavır takındığı konusunda geniş bilgi için bkz. Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI, Ankara, 1995, s.417-432; Abdüsselam Uluçam, "Milli Mücadelede Atatürk ve Doğu, Güneydoğu Anadolu", *Cumhuriyet'in 75.Yıl Dönümünde 13-14 Ekim 1998 Tarihlerinde Şırnak ve Cizre de Tertib Edilen Sempozyumda Verilen Tebliğ*, s.57-65. Ayrıca bkz. Abdülhaluk M. Çay ve Yaşar Kalafat, *Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Kuway-ı Milliye Hareketleri*, Ankara, 1990; Hamza Zülfikar, "Atatürk, Muş ve Bitlis'in Geri Alınması", *Atatürk, Muş ve Bitlis'in Kurtuluşu Sempozyumu*, Ankara, 1985; Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara; Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968; Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadelede Erzurum*, Ankara, 1946; Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, 1969; Serap Yeşiltuna, *Resmi Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler*, İstanbul, 2007.

durduğu Kürt Teali Cemiyeti başkanı Nuri Dersimi derhal harekete geçmiş, Sivas-Erzincan arasındaki Koçgiri'den başlayıp Dersim'e kadar uzanan bölgede bir Kürt vilayeti kurulmasını istemiştir. Bu istekleri kabul edilmeyince de Koçgiri kasabasında isyan başlatmışlar ve isyan bölgesini hızla genişletmişlerdir. Batı cephesinde İnönü Muharebelerinin olduğu bir dönemde ortaya çıkan Koçgiri ayaklanmasını bastırmak için Ankara'dan bir heyet gönderilerek asilerin isyandan vazgeçmeleri istenmiştir. İsyancıların bu ricayı kabul etmemeleri üzerine Nurettin Paşa kumandasındaki birliklerin bir kısmı bölgeye intikal ettirilerek ayaklanma bastırılmıştır.⁹

Yukarıda zikredilen iki ayaklanma teşebbüsünün dışında bölge halkının özellikle Kürt kardeşlerimizin Kuva-yı Milliye'yi desteklemeleri, Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine bölge şehirlerinde yapılan milli birlik ve bütünlük mitingleri, Mustafa Kemal Paşa'yı son derece duygulandırmıştı. Bu arada, Diyarbakır'da yapılan "İzmir'in İşgali'ni Protesto Mitingi"ne 7'den 70'e bütün yöre halkının katılması, bir kardeşin kardeşe yapabileceği en büyük destek örneği olmuştu. Vatanın en sıkıntılı günlerinde gösterilen bu destek ve kardeşlik üzerine Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'den sonra Diyarbakır'a ilk gidişinde halka teşekkür ederken yöre halkına "Benim Türkmen kardeşlerim" diye hitap etmiştir.¹⁰ İyi bir tarih bilgisine sahip olan

9 Oya Girit, *Milli Mücadele Dönemi Kürtçülük Hareketi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994, s.60-69.

10 Mehmet Şahingöz, *a.g.m.*, s.417-432; Abdüsselam Uluçam, *a.g.m.*, s.56-65; A.Çay-Y.Kalafat, *a.g.e.*, s.70-78.

Mustafa Kemal Paşa, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen Devletlerini kuran meşhur Oğuz boylarından Bayındır, Döğner, Bayat ve Çepni gibi boyların Diyarbakır'da oturduğunu bilmektedir.¹¹

İngilizlerin Kürtleri Türkiye'den ayırmak için yürüttüğü bu yoğun faaliyeti önlemek için Mustafa Kemal Paşa, İngiliz işgali altındaki hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı Irak coğrafyasında yaşayan Türkmen, Kürt ve Arap aşiretleri ile temas kurmuş ve onları İngiliz yönetimine karşı ayaklanmaya teşvik etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu manevrasını öğrenen İngilizler, İstanbul Hükümeti'ne baskı uygulayarak kendi emirlerinde çalışan Ali Galip adında bir Kürt'ü Elazığ Valiliği'ne tayin ettirmiş ve arkasından gönderdikleri Binbaşı Noel adlı askeri ajan ile birlikte harekete geçmelerini ve Mustafa Kemal Paşa'nın topladığı Sivas Kongresi'ni basmalarını istemiştir.¹² Bu ikiliye destek vermek üzere Malatya Mutasarrıfı Bedirhani Halil, Bedirhani Kamuran, Celaded ve Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem ve Mevlanzade Rıfat gibi "**Vicdan yerine İngiliz lirası taşıyan birtakım hainler**" de görevlendirilmiş idi. İngilizlerin bu cüretkâr hareketini öğrenen Mustafa Kemal Paşa, derhal bir askeri birlik göndererek bu fesat gurubunu dağıtmıştır.¹³ Bu olaydan sonra Mustafa Kemal Paşa,

11 Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlular", *İslam Ansiklopedisi*, c.I, s.251-252.

12 Mim Kemal Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926*, s.46-51; Yaşar Ertürk, *Milli Mücadele Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Yabancı Devletlerin Faaliyetleri (1918-1922)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2007, s.118-143.

13 Öke, *a.g.e.*, s.52-57; Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c.1, TTK, Ankara, 1973, s.121-138.

Doğu Anadolu'da devlete bağlılığını bildiği Kürt ileri gelenlerinden Hacı Kaya ve Şeyhzade Mustafa Ağa'ya mektuplar yazarak "**Türk ve Kürt'ün birbirinden ayrılmaz iki öz kardeş olduğunu**" hatırlatarak bundan sonra bölgeye sızabilecek düşman ajanlarına karşı daha dikkatli olmalarını rica etmiştir.¹⁴

Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin Kürtleri Milli Mücadele aleyhine kışkırtmalarından son derece rahatsız olmalı ki, 24 Eylül 1919'da Amerikalı General Harbord'a gönderdiği mektupta bu İngiliz kışkırtmasını şöyle dile getirmiştir:

"... İmparatorluk (devlet) içinde Türklerle Kürtler arasında bir kardeş savaşı yaratmak, Kürtleri İngiliz koruması altında bağımsız bir Kürdistan kurma planına katmak için kışkırttılar. İleri sürdükleri tez, imparatorluğun dağılmasının kaçınılmaz olduğudur. Bu girişimlerini gerçekleştirmek için büyük paralar harcadılar, her türlü casusluğa başvurular, daha da ileri giderek kışkırtıcılar gönderdiler. Bu çerçevede Noel isimli bir İngiliz subayı uzun bir zaman Diyarbakır'da çabalar gösterdi ve çalışmalarında sahtekarlığa ve aldatmaya başvurdu. Fakat bizim Kürt yurttaşlarımız düzenlenen komplonun farkına vararak onu ve vicdanlarını parayla satan başka bir grup haini o çevreden kovdular..."¹⁵

14 *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., MEB Basımevi, İstanbul, 1981, s.937-940, Vesika No: 47,48,49; Sonyel, a.g.e., s.121-122.

15 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, ATAM, Ankara, 2006, s.91; Bilal N. Şimşir, *Kürtçülük 1787-1923*, Bilgi Yay., Ankara, 2007, s.347-348.

Doğu Anadolu'da satın aldıkları bazı Kürt aşiret reislerini Milli Mücadele aleyhine kışkırtmada muvaffak olmayan İngilizler, yanlarına Fransızları ve İtalyanları da alarak, konuyu uluslararası toplantılara taşımıştır. Paris ve Londra Konferanslarında Kürtler için bir özerk Kürdistan Devleti kurulması fikrini kabul ettiren İtilaf Devletleri, Osmanlı Hükümeti'ne 10 Ağustos 1920'de imzalatıldığı Sevr Barış Antlaşması'nın 62. Maddesinde "**Fırat'ın doğusunda Türkiye toprakları üzerinde bir Kürdistan'ın kurulması**" şartını kabul ettirmişlerdir.¹⁶

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesi, düşman devletlerin bu teşebbüslerini TBMM'nin gizli oturumunda uzun uzun anlattıktan sonra sözlerini söyle tamamlamıştır:

*"... Bu meyanda, nazar-ı dikkatimizi çeken olaylardan olduğu için arz edebilirim ki, Cenub-u Şarki cephemizde bir Kürdistan meselesi ihdas etmek, oradaki ahali-i masumenin fikirlerini teşviş ve ihlal etmek ve vahdet-i umumiyeyi bozmak için her türlü teşebbüse kıyam etmişlerdir..."*¹⁷

Kürtlere özerklik iddiaları: Bazı amatör araştırmacıların iddiasına göre, güya Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele yıllarında Kürtlere özerk yönetim vaat etmiş, sonra da bu sözünden geri dönmüş. Amasya Protokolü'nde, 1921 Anayasası'nda, 1922'de Meclis görüşmelerinde

16 S. L. Meray-O. Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması ile İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi SBF Yay., AÜ Basımevi, Ankara, 1977, s.41.

17 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, TBMM Basımevi, Ankara, 1980, c.III, s.7-8.

ve 1923'te Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'te gazetecilerle yaptığı sohbette özerklik konusuna yer verildiği iddia edilmiştir.¹⁸ Bu dönemdeki çok yönlü düşman saldırısına karşı Mustafa Kemal Paşa'nın milli birliğin bozulmaması için ne kadar dikkatli davrandığını bu iddiaları ile ri sürenler çabuk unutmuşlardır. Ayrıca, Amasya Protokolü incelendiğinde, bu protokol ile Kürtlere özerklik vaat edilmediği, Misak-ı Milli'nin ortaya konulduğu ve hedefinin milli bir devlet kurmak olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

1921 Anayasasının 10. ve 11. maddeleri Türkiye'nin illere, illerin ilçelere ve ilçelerin de bucaklara ayrılarak yönetildiğinden bahseder. Bir etnik grubun bölgesel özerkliğinden bahsetmez. İl yönetiminin başında Vali'nin bulunduğu ve onun özerk yönetimi ile o ilin idare edildiği kaydedilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni ihtiyaçlara göre yazılan 1924 Anayasası'nda Kürtlere özerk bir idare verileceğine dair ne bir ima, ne de bir kelime lik ifade kullanılmıştır.

10 Şubat 1922 tarihli TBMM'nin gizli oturumunda İngilizlerin tahriki ile başlayan Koçgiri İsyanı'ndan bahsedilmiş ve bu isyanın Sevr'de Kürtlere özerklik vaat eden İngilizler tarafından Yunan ordularına destek verilmesi amacıyla kışkırtıldığı belirtilmiştir.

16 Ocak 1923 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın dönemin ünlü gazetecileriyle yaptığı sohbet toplantısında Kürtlerle ilgili söylediği sözlerin tamamına bakılarak bir değerlendirme yapılması gerekir. Mustafa Kemal Paşa,

18 Metin Heper, *Devlet ve Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.183-187.

Kürtlerin bazı yerleşim birimlerinde çoğunlukta olmakla birlikte ülkenin pek çok yerine dağıldıklarını söyledikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır:

"Türk ve Kürt'ün Türkiye'de ortak kardeş olduğunu söyleyebiliriz. İdareleri için ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz. Bu yüzden onlar için özerk veya bağımsız bir idare şeklinin oluşturulması doğru olmaz".

Atatürk bütün hayatı boyunca Kürtleri Türk milletinin dışında ayrı bir etnik unsur olarak görmemiş, bilakis onları "**Türk milletini meydana getiren asli unsurlardan**" biri olarak görmüştür.¹⁹

19 Geniş bilgi için bkz., Semih Yalçın, "Milli Mücadele Döneminde, Kürtlere Özerklik Verilmesi Meselesi", *2023 Dergisi*, 15 Kasım 2009, Sayı: 103, s.20-27.

DİZİN

- I. Dünya Savaşı, 38, 98.
II. Abdülhamid, 35.
II. Dünya Savaşı, 77, 87, 101-102.
II. Meşrutiyet, 35.
III. Dünya Savaşı, 84.
12 Eylül müdahalesi, 104.
27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, 78.
1921 Anayasası, 46-47.
1924 Anayasası, 47.
A Modern History of The Kurds, 28.
Abdulkadir, 33.
Açılım, - Politikası, 123, - Projesi, 116.
Adalar, 19.
Adaman aşireti, 52.
Adıyaman, 84.
Afganistan, 16, 112.
Ağa, 98, -lar, 54, 67-68, 70, 74-75, 78, 95, 100-101, -lık, 57-59, 86.
Ağaçeri Türk boyları, 15.
Ağrı, 88, 93, - İsyanı, 68.
Ağvan Tarihi, 15.
Ahlat Şahlar, 20.
Akatzir, 15.
Akdeniz, 19.
Ak-Hunlar, 16.
Ak-katlar, 15.
Akkoyunlu, 44, 96, -lar, 20.
Alevi, 99, -lik, 21.
Ali Batı, 42.
Ali Galip, 44.
Allah, 99.
Almanlar, 113.
Almanya, 112-113, 124.
Amasya Protokolü, 46-47.
Amerika, - Birleşik Devletleri, 84, 102-103, 112-116, 122, 124, - Büyükelçiliği, 121, - füzeleri, 102, - yetkilileri, 123, -lı, 45, -lılar, 34, 102, 114, - lı misyonerler, 86.
Amerikan, - silahları, 116, - temsilcileri, 40, - yardımı, 115, - yetkilileri, 103.
Amida, 16.

- Anadolu, 13-14, 17, 19-20, 23, 27, 29, 41, 107, 124, - halkı, 75, - toprakları, 103, - Türkleri, 19.
- Ancyclopedia Britannica*, 27.
- Ankara, 43, 100, 117, - Hükümetleri, 29.
- Antep bkz. Gaziantep.
- Arap, 28, 49, - aşiret reisleri, 66, - aşiretleri, 21, 44, -lar, 32, 66, 118, - nüfusu, 114, - ülkeleri, 27.
- Arapça, 28.
- Âri, 13.
- Arnavut, 40, 49.
- Artuklular, 20.
- Artvin, 70.
- ASALA, 104, - Ermeni teşkilatı, 103.
- Asya, 13, 16, - Hun Devleti, 16, - Hunları, 16.
- Aşağı Fırat, 20.
- Aşiret, 21, 28, 35, 38, 52-53, - ağaları, 78, 95, 101, ler, 96, - mensupları, 98, - reisi, 97, - reisleri, 23, 39, 42, 58, 63, 66, 75, 78, 86, 91-92, 96, 98.
- Atatürk Araştırma Merkezi, 117, 123.
- Atatürk Barajı, 84.
- Atatürk Üniversitesi, 89.
- Atilla, 16.
- Avrupa, 13, 16, 52, 84, 101, 103, - kaynakları, 23, -lı misyonerler, 86, - ülkeleri, 112, - Birliği, 109, 120, - Birliği ülkeleri, 112, 123.
- Avrupai, 85.
- Azerbaycan, 14-15, 22, 27.
- Azınlıklar, 123.
- Bağdat, 22-23, - Başkonsolosu, 27, - Paktı, 101.
- Bahom aşireti, 36.
- Bahomzade Ahmet Naim Bey, 36.
- Bahtiyar aşireti, 53.
- Balkanlar, 20.
- Banuki aşireti, 52.
- Barzani, 114.
- Basık, 15.
- Basra, 22.
- Batı, 112, - emperyalizmi, 102, - Roma İmparatorluğu, 16, -lı devletler, 32, 34, 42, -lı ülkeler, 31, -lılar, 34.
- Batman, 84.
- Bayat, 44.
- Bayındır, 44.
- Bedirhan aşireti, 36.
- Bedirhan Paşa, 36.
- Bedirhani Halil (Malatya Mutasarrıfı), 44.
- Bedirhani Kamuran, 44.
- Beka Vadisi, 104.

Belçika, 112.
Berlin Antlaşması, 32.
Beyit Uşaklar aşireti, 53.
Beylikköprü, 83.
Bingöl, 56, 88.
Bitlis, 20, 37-39, 41, 55-56, 88.
Bizans, 17, - imparatorları, 17, - imparatorluğu, 27, - kaynakları, 15, 17, 19, -lılar, 19, 27.
Boğazlar, 102.
Boşnak, 49.
Bölücü terör örgütü, 94-95, 123.
Bulgar Türkleri, 15.
Büyük Hun İmparatorluğu, 16.
Büyük Ortadoğu Projesi, 114.
Büyük Taarruz, 46.
Celal Bayar (İktisat Vekili), 67, 71, 75-76, 80-81, 88.
Celaled, 44.
Celali aşireti, 52.
Cemil Bey (Tunceli Belediye Reisi), 42.
Ceyhanpınar, 83.
Cizre, 65.
Cumhuriyet, 47, 49-50, 56-58, 60, 67, 76, 86-87, 91, 98, 110-111, 117, 127, - dönemi, 98, 100, - Halk Partisi (CHP), 91, - hükümeti, 49, 54, 81, - Hükümetleri, 55, 57, 61-62, 75, 77-80, 82, 84-85, 87-88, 90, 95, 105, 107, 116, 118, - rejimi, 73.
Çağrı Bey, 15.
Çaldıran Harbi, 21.
Çanakkale, 37-38.
Çekiç Güç, 113.
Çepni, 44.
Çerkez, 49.
Çetiner, Selahattin (General), 93.
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 72-73.
Çubukoğulları, 20.
Dahiliye Vekâleti, 61.
Damat Ferit Paşa, 39.
Dede, 99.
Demirel, Süleyman, 81, - Hükümeti, 82.
Demokrat Parti (DP), 91, 100, - hükümeti, 76-77, 88, - iktidarı, 92.
Dersim (Tunceli), 40, 42-43, 55-56, 88, - İsyanı, 53, 71.
Devlet Planlama Teşkilatı, 79.
Dışişleri Bakanlığı, 113.
Diker, Selahi, 14.
Dilmaçoğulları, 20.
Diyanet İşleri Başkanlığı, 99.

- Diyarbakır, 16, 20, 38-39, 43-45, 55-56, 60, 63, 65, 70, 84, 88, 115, - Valisi, 61.
- Doğu, 16-17, 20-21, 23, 25, 27, 29, 38-39, 59, 62, 86, 92, 103, 105-106, 121, - Anadolu, 14-15, 32-34, 36-37, 44-46, 49, 55, 71, 76, 79-80, 85-87, 90, 96, 107, 117, - Anadolu vilayetleri, 60, 83-84, 94, - halkı, 93, 117-118, - köylüsü, 75, - vilayetleri, 56-58, 67, 88, 78, 108.
- Doğu Cephesi, 37.
- Doğu Roma İmparatorluğu, 16.
- Doğu ve Güneydoğu Sorunu Halletme Projesi, 117.
- Döğer, 44.
- Dört Halife, 21.
- Ecevit, Bülent, 81-82, 92, 117, - hükümeti, 81, 82, 92.
- Eftalitler, 16.
- Ege, 19, 50.
- Ehl-i sünnet mezhebi, 21.
- Ekrem (Cemil Paşazade, Diyarbakırlı), 44.
- Elazığ, 39, 44, 55, 63, 88.
- Elbistan, 40.
- Eleşkirt, 93.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, 55.
- Emperyalist devletler, 31.
- Erdoğan, Recep Tayyip, 82, 117.
- Erim, Nihat, 82, - Hükümeti, 81-82.
- Ermeni, 32-33, 65, - kaynakları, 19, -Kürt vuruşmaları, 34, -ler, 27, 32, 34-35, 40, 97, 103, - lobileri, 103, - teşkilatı, 103.
- Ermenistan, 39.
- Erzen, 20.
- Erzincan, 43, 55, 63, 88.
- Erzurum, 55, - Kongresi, 39.
- Etiler, 13.
- Etrüskler, 13.
- Farsça, 28.
- Fırat, 23, 46, 64.
- Filistin Kurtuluş Örgütü, 104.
- Fransa, 32, 65-66, 112-113, 124.
- Fransız, 34, 37, 97, - ajanları, 53, - Büyükelçisi, 34-35, - idaresi, 64, - işgali, 40, -lar, 39, 46, 51-52, 54-55, 63, 66, 71, 113, - mıntıkası, 65, - politikası, 64, - siyaseti, 64.
- Frigler, 13.

- GAP, 82-84.
Gayrimüslimler, 32.
Gaziantep (Antep), 40, 55, 64-65, 84, 88.
Göktürkler, 16.
Gönül, Vecdi (Savunma Bakanı), 123.
Gutiler, 13.
Gutu, 28.
Gül, Abdullah, 117.
Güneydoğu Anadolu, 15, 20-21, 26, 37, 39-41, 52, 59, 62, 67, 76, 79-80, 86-87, 90-92, 105-107, 116-117, 121, - bölgeleri, 104, - halkı, 93, 117-118, - illeri, 56-58, 78, 84, 88, 94, 108, - köylüsü, 75, -lu, 119-120.
Gürcü, - kaynakları, 19, -ler, 27.
Gürün, 41.

Hacı Kaya, 45.
Hafız Esad (Suriye Lideri), 104.
Hakkari, 26, 55-56, 88.
Halaç, 16.
Halaçoğlu, Yusuf, 28.
Halep, 22, 64
Hamidiye Alayları, 34-35, 97.
Harbord (Amerikalı General), 45.
Harpüt, 20.

Harran Ovası, 83.
Hatay 52, 71, - Sorunu, 53-54.
Hatipoğlu, Şevket Raşit (Tarım Bakanı), 73.
Hava Kuvvetleri, 52.
Hayderan aşireti, 52.
Hayrabolu, 83.
Hazar, 14, 16, - Hakanlığı, 15.
Hıristiyan, 86, - dini, 17, - halklar, 31, -lar, 20, -lık, 16, 27, - toplulukları, 31.
Hititler, 13.
Hitler, 52.
Hun, 15, - boyları, 14, 16ı, 26, -lar, 23, 29, - Türkleri, 14-15.
Huriler, 13.

Irak, 21, 26, 27, 35, 40, 51, 84, 101, 102, 104, 112-114, 118, - hükümeti, 122.

İbrahim Paşa, 34.
İçişleri Bakanlığı, 61.
İleri, Tefik (Milli Eğitim Bakanı), 90.
İngiliz, 34, 37, 97, - ajanları, 36, - Büyükelçisi, 35, - Hükümeti, 35, - kaynakları, 28, - kışkırtmaları, 98, -ler, 27, 29, 33, 39, 42, 44-47, 51-52, 54-55, 62-63, 101.

- İngiltere, 27, 31-32, 52, 102, 112, 124.
İnönü Muharebeleri, 43.
İran, 16, 21, 23, 25, 26, 52, 97, 102, 112, 118, - dili, 28, - Hükümetleri, 33, -lı, 28, - lılar, 118.
İskenderun, 65.
İslam Ansiklopedisi, 26.
İslam, 15, 107, - dini, 99, - hâkimiyeti, 26, - milleti, 41, - sultanı, 21, 22, - unsurları, 40.
İslamiyet, 13, 19.
İsmail Bey (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziye Reisi), 41.
İsmet (İnönü) Paşa, 51, 53, 60-62, 63-68, 75-76, 81, 102.
İstanbul, 22, 34, 39, 41, 50, - Hükümeti, 44.
İsviçre, 84.
İtalya, 32, 112, -nlar, 46.
İtilaf Devletleri, 40.
İyonlar, 13.
İzmir, 39-40, 43, 47.

Jandarma Genel Komutanlığı, 55, 61.

Kafkasya, 14.
Kahramanmaraş, 21, 64.
Kalan Abbasan aşireti, 53.
Kalhur, 28.
Kanun-i Esasi, 125.
Karadeniz, 14, 16, 19, 65.
Karakoyunlu, 44, 96, -lar, 20.
Kardu, 26.
Karduk, 26.
Kars, 55, 60.
Kartal, Kinyas, 100.
Kaşgarlı, Mehlika Aktok, 17.
Kazakistan Cumhuriyeti, 14.
Kerkük, 29, 50-52, 60, 62, 114-115.
KGB, 104, - subayları, 103.
Khan-Tangrı, 15.
Kıbrıs, 113, - Barış Harekâtı, 93, - konusu, 103, - olayları, 116.
Kırgan aşireti, 53.
Kırmanç, 28, -lar, 124.
Kızılbaşlar, 21.
Kilis, 40.
Kimmerler, 13-14.
Kionitler, 16.
Koçgiri, 43, - İsyanı, 47.
Komünist, - örgütler, 115, - propagandası, 115.
Komünizm, 74, 101, 115.
Kopenhag, 124.
Körfez Harbi, 113.
Köy Enstitüleri, 73-74, 88, 91-92, 100.
Köy Öğretmen Okulları, 91.

Köy-Kent Projesi, 92.
Kuran, 86.
Kurdaçı, 28.
Kursik, 15.
Kutlar, 13.
Kuva-yı Milliye, 43.
Kuzey Irak, 29, 114.
Kürdistan, 25, 45, - Devleti, 42, 46.
Kürdistan Azadi Cemiyeti, 50.
Kürt, 17, 27, 29, 45, 55, 60, 69, 108, - aşiret reisleri, 32, 39, 42, 46, 63, 66, 98, - aşiretleri, 21, 34-35, 37, 44, 52-53, 96-97, - ayaklanmaları, 51, 60, - aydınları, 86, - Beyleri, 96-97, - birlikleri, 33, - Çalışmaları Enstitüsü, 113, - Devleti, 25, - göçmen, 114, - grupları, 102, 114, - halkı, 25-26, 36-37, 39, 86, 98, - ileri gelenleri, 45, - isyanı, 50, - kardeşlerimiz, 43, 49, 107, - kökenli, 85, 95, 112, 118, 127-128, - kökenli kardeşlerimiz, 116, - kuvvetleri, 33, - ler, 23, 28, 31-32, 34-35, 37, 44, 46, 48, 54, 63, 65, 86, 99, 123, 126, -lere özerklik, 46-47, - liderleri, 114, -lük ihtirası, 68, - medreseleri, 86, - Meselesi, 102, 115, - nüfusu, 95, 118, - problemi, 124, - Raporu, 53, - Sorunu, 25, 29, 50, 52, 63, 105, - vilayeti, 43.
Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, 36.
Kürt Teali Cemiyeti, 43.
Kürt Teavün Terakki Cemiyeti, 36.
Kürtçe, 29, 69, 93, 120, 122, 124.
Kürtçülük, 84, 103, 108, - hareketi, 114.
Landsberger, Benno, 14.
Leninist, 104, 112.
Lidyahılar, 13.
Londra Konferansı, 46.
Lozan, 51, 60, 63, - Antlaşması, 123.
Luri, 28.
Malatya, 44, 55, 65.
Malazgirt Savaşı, 19.
Marabacılık, 101.
Marco Polo, 23.
Mardin, 40, 55, 64-65, 84, 88.
Marksist-Leninist, - gruplar, 104, - PKK, 112.
Marmara sahilleri, 19.
Marshall Yardımı, 77, 115.
Massignon, Louis, 25.
McDowall, David, 28.

- Mehmet Emin Ali Bedirhan, 36.
Mehmet Zeki Paşa, 34.
Mekke, 34.
Melen Hükümeti, 82.
Mengücekler, 20.
Merkezi Irak Hükümeti, 122.
Mevlana İdris-i Bitlisi, 21, 22.
Mısırlılar, 13.
Midyat, 42.
Mihael, İmparator, 20.
Milletler Cemiyeti, 51, 53.
Milli Eğitim Bakanlığı, 89, 94, 107.
Milli Güvenlik Kurulu, 94.
Milli Mücadele, 37-39, 42-43, 45-46, 49, 53, 98.
Milli Savunma Bakanlığı, 122.
Minorski, Wiladimir, 25, 26.
Misak-ı Milli, 29, 47.
Misyoner okulları, 31-32.
Mitterrand, Danielle (Fransa Cumhurbaşkanı), 113.
Mondros Mütarekesi, 39.
Moskova, 112.
Muhammed, Hz., 94, 107.
Mussolini, 52.
Mustafa Ağa (Şeyhzade), 45.
Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), 14, 37-39, 42-47, 50, 53-54, 57, 60, 62-63, 67, 71-76, 80, 87-88, 91, 102, 105, 111, 113, 117, 127.
Musul, 29, 50-51, 53, 60, 62.
Muş, 37-38, 55-56, 88.
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 41.
Müslüman, - çocuklar, 31, - halklar, 31-32, -lar, 94, 107.
Nakşibendi Tarikatı, 33
Nasturi, - isyanı, 66, - köyleri, 33, -ler, 34.
NATO, 101-103, 112-113, 115.
Necmettin, Erbakan, - Hükümeti, 82.
Nevruz, 29.
Nikitin, Basile, 25.
Noel (İngiliz Binbaşı), 44-45.
Nurettin Paşa, 43.
Nuri Dersimi (Kürt Teali Cemiyeti Başkanı), 43.
Nusaybin, 40.
Oğuz boyları, 44.
Orta Asya, 28-29.
Ortadoğu, 27, 101.
Osmanlı, 32, 40, 53, - coğrafyası, 86, - Devleti, 21-23, 27, 31-34, 85-86, 96-97, - dönemi, 91, - eğitim sistemi, 96, - hâkimiyeti, 96,- Hükümeti, 33-35, 46, - hükümetleri, 23, - idarecileri,

- 33, - idaresi, 22, 95-96, -
İran sınırı, 23, - Kürt İttihat
ve Terakki Cemiyeti, 35, -
lar, 19, - milleti, 41, - ordu-
su, 97, - Türkiyesi, 32, - va-
lileri, 23, - yönetimi, 91,
97-98.
- Öcalan, Abdullah, 104, 112.
Ön Asya, 15-16.
Özal, Turgut, - Hükümeti, 83.
Özbek, Sabahattin, 84.
Özerk Kürt Yönetimi, 122.
Özerklik, 46-47.
Özsü, Ali Rıza (Jandarma Bin-
başısı), 60-61.
- Pakistan, 112.
Palulu Kör Sadi, 50.
Paris Konferansı, 46.
Petrol, 27, 35.
Peygamber, 94.
PKK, 94, 101, 104, 108, 112-
115, - terörü, 103, 105,
121-122, - yandaşları, 126.
Primokov, 104.
- Rawlinson, Henry, 27, 29.
Rıfat (Mevlânâzade), 44
Rıpçılık, 101.
Roma, - İmparatorluğu Hiris-
tiyanlığı, 16, - kaynakları,
17.
- Rum, 32, 103, -lar, 19-20, 27.
Rus, 97, - Büyükelçisi, 34-35,
-lar, 33-35, 37-38.
Rusya, 27, 31-32, 102.
- Saddam Hüseyin, 102.
Safavi, 96.
Sakalar, 13-14.
Saltuklular, 20.
Sancak Beyleri, 96.
Saraçoğlu, - Hükümeti, 82.
Saray, Mehmet, 123.
Sarıkaş, 37.
Sasani, - kaynakları, 15, -ler,
16, 26.
Sayılı, Aydın, 14.
Sekili, 83.
Selçuklu, 96, - Devleti, 15, 19.
Sevr Barış Antlaşması, 42, 46-
47.
Seyyid, 99.
Seyyid Rıza, 53.
Seyyit Abdülkadir, 36.
Sibir (Sabar, Sabır), 15.
Siirt, 41, 55-56, 88.
Silvan, 38-41.
Simav, 83.
Sirer, Reşit Şemsettin (Milli
Eğitim Bakanı), 87.
Sivas, 43, - Kongresi, 39, 44.
Sivirek, 41.
Solcu-Sağcı, - kampları, 78, -
kavgası, 103.

- Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği*, 93.
Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, 115
Sovyetler Birliği, 51, 77-78, 101-104, 112, - rejimi, 102.
Soysal, Mümtaz (Dışişleri Bakanı), 124.
Sökmenliler, 20.
Stalin, 102.
Suriye, 40, 63-65, 84, 104, 112, 118.
Sümerce, 14.
Sümerler, 13-14.
Sünni, 33, 99, - aşiretleri, 21, - Türkmenler, 21.
Süryani, 20, 32, - kaynakları, 19, -ler, 27.

Şafi mezhebi, 21.
Şah İsmail, 21.
Şam, 22-23.
Şanlıurfa (Urfa), 21, 40, 55, 64-65, 83-84, 88.
Şark Raporu, 75.
Şerefname, 26.
Şeyh, 32-33, -ler, 54, 67-68, 86, 92, 95, 100, -lik, 57-59, 98-99.
Şeyh Sait, 51, - İsyanı, 50-52.
Şeyh Ubeydullah, 32-34, 36.
Şırnak, 26, 84, -lı, 100.
Şia, 21.
Şii, 33, - propagandası, 21-23, 96.

Talabani, 114.
Tapu Sicil Defterlerine Göre Anadolu'da Aşiretlerin İskanı, 28.
Tarım Reformu, 82, - Müsteşarlığı, 83.
Tatarlar, 23.
Tekinel, Osman, 84.
Tekke, 98.
Temploto, 50.
Terör, 57, 59, 93, 121, 127, - örgütü, 107, 108, 111, 113-115, 122-123, - teşkilatı, 103.
Terörist, 57, 117.
Toprak Kanunu, 71-71.
Toprak Reformu, 58, 74-75, 80-83, - Yasası, 72.
Toprak ve Tarım Reformu, 82-83.
Tuna, Nedim Osman, 14.
Tunceli bkz. Dersim.
Turani, 25-26, 28-29.
Turkomania, 23.
Türk, 45, 48, 60, 70, 76, 81, 108, - akınları, 14, -Amerikan antlaşması, 77, - Anayasası, 125-126, - Birliği, 114, - devleti, 125, - Dışiş-

- leri Bakanlığı, 113, - Genelkurmayı, 38, - göçü, 15, - hâkimiyeti, 26, - halkı, 25, 52, 102, - harp sanayisi, 116, - hükümdarı, 21, - ırkı, 13, - kamuoyu, 124, - köylüsü, 72, - kültürü, 13, 21, -Kürt ayrımı, 124, -ler, 14-15, 19, 26, 41, 49, 64, -leşme, 19-21, -lük, 63, 68, - milleti, 48-50, 57, 91, 105, 111, 116, 125, 127-128, - olmayan Müslüman halklar, 31, - ordusu, 105, -Rus Harbi, 32-33, - siyasetçileri, 103, -Sovyet dostluğu, 102, - soyu, 25, - topluluğu, 28, - toplumu, 103, - vatandaşları, 126, - yasaları, 123, - yurdu, 52.
- Türk Hevi Talebe Cemiyeti, 36.
- Türkçe, 14, 28, 31-32, 70, 120, 125.
- Türkistan, 23.
- Türkiye, 13, 29, 31-32, 34, 44, 46-48, 51-54, 60, 65-66, 71, 77, 79, 92-94, 101-106, 109, 111-117, 123-127, - Büyük Millet Meclisi, 46-47, 71-72, 108, 110, 114, 125, - Cumhuriyeti, 64, 124-125, - Cumhuriyeti Devleti, 50, - Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, 59, - Cumhuriyeti Hükümeti, 82, 92, 99, - Cumhuriyeti Hükümetleri, 95, - Irak sınırı, 26, - İş Bankası, 75, - Kürtleri, 29, - Stratejik Araştırmalar Merkezi, 121.
- Türkmen, 43-44, 128, - aşireti, 28, - aşiretler, 21, - beylikleri, 20, - boyları, 26, - devleti, 20, 21, - devletleri, 44, -ler, 19, 21, 29, 49, 51, - ülkesi, 23, - yurdu, 22.
- Ulus, Bülent, 84, - Hükümeti, 83.
- Urartular, 13.
- Urfa bkz. Şanlıurfa.
- Van, 20, 37, 55-56, 87-88, 100.
- Veteriner Fakültesi, 119.
- Viranşehir, 40, 65.
- Yarıcılık, 101.
- Yatılı Bölge Okulları, 92-93.
- Yavuz Sultan Selim, 21-23, 25.
- Yedek Subay Öğretmen, 122, -lik, 78, 123.
- Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı, 38.

Yıvaloğulları Beyliđi, 20.
Yozgat, 70, 83.
Yukarı Fırat, 20.
Yunan, 103, -lılar, 39, 43,
119, - orduları, 47.
Yunanistan, 113.

Zaviye, 98.
Zaza, 28, 124.
Zeyhan aşıreti, 52.
Ziraat Fakóltesi, 119.
Zülkadriye, 21.